

het sein om op te houden. Toch ondervond het calvinisme nog veel concurrentie van de dopersen: nog in 1600 zou in Friesland een kwart van de bevolking doopsgezind geweest zijn. Met steun van de overheid verkreeg de calvinistische kerk een bevoorrechte positie en kon zij haar invloed geleidelijk uitbreiden. Het boek eindigt met een beschouwing over de talrijke doperse martelaars en met een korte schets van de ideeën van de anabaptisten.

De Groot stelt in zijn voorwoord nadrukkelijk dat hij geen wetenschappelijke pretenties heeft. Dit ontslaat hem echter niet van de plicht alle feiten zo goed mogelijk te verifiëren en hier schort het in het boek nogal eens aan. Om enkele zaken te noemen: Jan van Batenburg, de leider van de radicale anabaptisten werd in 1538 niet verbrand, maar onthoofd, overigens een curieus vonnis voor iemand die zoveel op zijn geweten had (184). De 'Bekentnisse' van Obbe Philips is niet opgenomen in de *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica* deel II, maar in deel VII. De aanwezigheid van Jan van Geelen bij de doperse bezetting van het Oldeklooster is zeer twijfelachtig, maar wordt door De Groot als vaststaand aangenomen (171). Oldenburg werd in 1537 door een landsheer (graaf Anton) bestuurd en niet door een gravin (183). Florian Geyer sneuvelde niet in de Boerenoorlog, maar werd door een van zijn verwanten vermoord (50) en de sacramentariërs tenslotte vatten alleen het avondmaalssacrament symbolisch op, niet het sacrament van de doop (27).

Vooraf ten aanzien van de voorbereiding van de doperse stroming in de Nederlanden baseert De Groot zich op verouderde literatuur: de rol van de Moderne Devotie en het humanisme wordt tegenwoordig door de meeste historici toch wel met scepsis bekeken. Evenmin komen de ideeën van de dopersen goed uit de verf: wat de dopersen wilden, wat hun belangrijkste drijfveer was, wat de grondslagen van hun overtuiging was, antwoorden hierop zal men bij De Groot vergeefs zoeken. Weliswaar stelt de auteur dat hij als niet-theoloog hiervoor niet de aangewezen man is, maar er is literatuur in overvloed om hem hierin wegwijs te maken.

Voor de vakman is in dit boek weinig van zijn gading te vinden. Voor een eerste, summiere kennismaking met de doperse richting van de reformatie is het boek wel geschikt. Voor degene die zich verder wil verdiepen in de ideeën van de diverse doperse stromingen is het partijdige, maar nog altijd lezenswaardige boek van W. J. Kühler, *Geschiedenis der Nederlandsche doopsgezinden in de zestiende eeuw* meer aan te bevelen.

S. Zijlstra

A. I. Bierman, e. a., *Worstelende wetenschap. Aspecten van wetenschapsbeoefening in Zeeland van de zestiende tot in de negentiende eeuw* (Een bundel artikelen uitgegeven naar aanleiding van het tiende Benelux-congres voor de geschiedenis der (natuur-)wetenschappen, gehouden te Middelburg van 25 tot 27 april 1986; SA.: Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, 1987, 243 blz., f47,50, ISBN 90 70534 11 8; overdruk uit: *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen*, 1987).

Er bestaat zoiets als het raadsel van de Zeeuwse wetenschap. In de tijd van de Republiek zijn de Zeeuwen op wetenschappelijk terrein behoorlijk actief geweest. Deze bundel legt daar op indrukwekkende wijze getuigenis van af. En dan zijn juist internationaal meer bekende Zeeuwse wetenschapsbeoefenaren als Philippus Lansbergen en Isaac Beekman nog niet eens afzonderlijk behandeld. Maar het merkwaardige is dat in al die wetenschappelijke activiteit, bij al dat wetenschappelijke talent, nauwelijks enige samenhang en continuïteit te ontwaren valt, althans vóór de achttiende eeuw.

Een goed voorbeeld is de door A. P. Buijs besproken Goese rekenmeester Cornelis Eversdyck (1586-1666), maar nog duidelijker wordt het probleem in het artikel van P. Eldering over Middelburgs biologisch onderzoek in de zeventiende eeuw (87-102). Eldering constateert dat zich op het terrein van het botanisch en zoölogisch onderzoek in Zeeland op gezette tijden concentraties van onderzoekers hebben voorgedaan: rond 1600 (Roels, Parduyn, De Jonghe), rond 1630 (Pelletier, Frank en Adolf Nansius) en rond 1660 (Van de Voorde, De Mey, Goeddaert, Everaerts en, wat later, De Heide), maar tevens merkt hij op dat die opeenvolgende onderzoeksgroepjes nauwelijks op elkaar reageerden.

Anders wordt dat in de achttiende eeuw, als de genootschappen en hun voorlopers (de tijdelijk rond een lector samenkomende collegies) gaan fungeren als de organisatorische ruggengraat van het onderzoek. Van de publieke belangstelling voor de wetenschap aan het eind van de achttiende eeuw geeft W. W. Mijnhardt een overzicht en C. de Pater een concreet voorbeeld, namelijk de denkbeelden van de fysico-theoloog en predikant Hermann Krom. Een figuur die de overgang naar de georganiseerde wetenschap in Zeeland markeert is de uitvoerig door H. J. Zuidervaat besproken amateur-astronoom en stadsarchitect van Middelburg Jan de Munck (1687-1768). De doorgaande lijn die vanaf dat moment in de Zeeuwse wetenschapsbeoefening te trekken is, was overigens geen opgaande lijn: van het niveau van het onderzoek van bijvoorbeeld de in het in 1769 opgerichte Zeeuwsch genootschap der wetenschap verzamelde wetenschappelijke elite moeten we ons geen al te grote voorstelling maken.

De vraag is hoe deze uiteindelijk wat teleurstellende ontwikkeling te verklaren is. Waarom ontstond er pas een wetenschappelijke traditie toen het Zeeuwse talent uitgeput leek te zijn? Een voor de hand liggend antwoord lijkt te zijn dat in Zeeland een universiteit ontbrak, die als concentratiepunt van wetenschappelijke activiteit had kunnen fungeren en die voor de overdracht aan een volgende generatie had kunnen zorgen. Maar terecht merkt Eldering op dat dit antwoord in die zin onbevredigend moet heten dat er genoeg tegenvoorbeelden zijn van steden zonder universiteit die desondanks functioneerden als broedplaats van wetenschap (Amsterdam). Dat het in Middelburg niet lukte, kan dus niet aan het ontbreken van een universiteit geweten worden.

Het probleem van de nooit opgerichte Zeeuwse universiteit wordt in de bundel beschreven en becijferd door W. Th. M. Frijhoff. Hij suggereert dat de vele pogingen een eigen universiteit in Zeeland op te richten zijn mislukt wegens een al vroeg bestaande tweesporigheid van de wetenschapsbeoefening in het gewest. Naast elkaar bestonden een meer institutioneel-academische vorm, waarin de klassiek-humanistische vakken domineerden, en een meer sociaal- en praktijkgerichte vorm, waarin de nuttige vakken meer aan bod kwamen, zoals de wiskunde. Deze tweesporigheid trad in de Republiek als geheel pas bij het begin van de achttiende eeuw naar voren, maar Frijhoff veronderstelt dat door de vroege economische bloei en de oriëntatie op de Engelse wetenschapstraditie in Zeeland die ontwikkeling, die dus ongunstig was voor het oprichten van een klassieke universiteit, al in de vroege zeventiende eeuw merkbaar is geweest.

Eén van de belangrijkste aanwijzingen voor de juistheid van deze stelling ziet Frijhoff in wat hij noemt de 'eigen traditie van autodidactische, in elk geval extra-universitaire belangstelling voor heel dat wetenschapsgebied dat van de theoretisering van de techniek via de praktische naar de theoretische natuurwetenschappen liep' (24). Als representanten van die traditie noemt hij uit de zeventiende eeuw Balthasar Gerbier, die in 1650 een 'Publique Constleerplaatse' oprichtte en Isaac Beeckman, de ontwerper van een mechanistisch wereldbeeld, beiden naar zijn mening 'sterke persoonlijkheden wier ontwikkeling zonder de voedingsbodem van de semi-wetenschappelijke subcultuur in een veel breder milieu niet goed te verklaren is' (24).

Isaac Beeckman is echter in deze context geen gelukkig voorbeeld. Hij was bepaald niet een man die stevig geworteld was in een praktisch-wetenschappelijk milieu en een sterke persoonlijkheid was hij ook niet. Het is mogelijk dat hij in zijn geboorteplaats Middelburg inspiratie voor zijn mechanistische wereldbeeld heeft opgedaan in de omgeving van iemand als Philippus Lansbergen, maar belangrijker was zijn 'normale' academische opleiding in Leiden bij de ramist Rudolf Snellius. Daarmee is niet bewezen dat de veronderstelde praktisch-wetenschappelijke subcultuur niet bestond; het is nog steeds denkbaar dat alleen een gebrek aan bronnen het ons onmogelijk maakt dat milieu te reconstrueren. Maar wát we weten van de Zeeuwse wetenschap in de zeventiende eeuw wijst vooralsnog niet overduidelijk in de richting van de door Frijhoff gesuggereerde voorlijke tweesporigheid van de wetenschap in het gewest.

Daarom kan misschien ook nog een andere verklaring voor het ontbreken van een wetenschappelijke traditie in Zeeland overwogen worden. Wat in verschillende artikelen in de bundel regelmatig terugkeert, is het feit dat Zeeuwse wetenschapsbeoefenaars in verschillende opzichten afhankelijk waren van hun Hollandse contacten. Roels correspondeert vooral met Clusius in Leiden, Beeckman doorbreekt zijn isolement pas als hij een carrière in het onderwijs in Holland begint, De Muncks inspirator Stocke was een leerling van de Utrechts-Leidse hoogleraar Musschenbroek en De Munck zelf was later zelfs pijnlijk afhankelijk van Hollandse correspondenten en het oordeel van een Leids hoogleraar als Lulofs. Wijst dit er niet op dat de samenhang in de Zeeuwse wetenschapsbeoefening niet gezocht moet worden in Zeeland zelf, maar in het wetenschappelijk gezien hoger ontwikkelde Holland? Al vroeg in de zeventiende eeuw moet de wetenschapsbeoefening in de Republiek een hiërarchisch geordend 'systeem' zijn geweest, waarin Holland, met een duidelijke wetenschappelijke infrastructuur van uitgevers, verzamelingen en een universiteit, het centrum vormde en Zeeland tot de periferie behoorde. Hier ligt een terrein voor nog heel veel regionaal-wetenschapshistorisch onderzoek, ook in andere gewesten.

K. van Berkel

P. W. F. M. Hamans, *Geschiedenis van het seminarie van het eerste bisdom Roermond 1570-1813* (Dissertatie Augsburg 1984; Brugge: Tabor, 1986, 537 blz., f49,90, ISBN 90 6597 103 3).

Deze omvangrijke dissertatie, verdedigd aan de katholieke theologische faculteit van de universiteit van Augsburg, telt twee delen. In deel I (hoofdstukken 2 en 3) wordt het Roermondse seminarie vóór de komst van de dominicanen beschreven (1570-1680) te weten de oprichting van het seminarie door bisschop Wilhelmus Lindanus (1570-1588) en het seminarie van 1599 tot 1680. In deel II komt de periode 1680-1813 aan bod, toen het seminarie onder leiding van de dominicanen stond. De vier hoofdstukken van dit deel zijn respectievelijk gewijd aan de reorganisatie van het seminarie door bisschop Reginaldus Cools (1677-1700) en de stabilisatie onder bisschop Angelus d'Oignies (1680-1722); het tweede en derde kwart van de achttiende eeuw, een periode van rustig bestaan (1722-1775); de eindfase van het seminarie in Roermond (1775-1798) en het seminarie te Nijmegen (1798-1813). Na een slothoofdstuk (hoofdstuk 8) waarin hetgeen voorafging nog eens chronologisch en thematisch wordt samengevat, volgen zestien bijlagen (379-510) waarvan met name genoemd moeten worden een lijst van professoren uit de orde der dominicanen in de achttiende eeuw en een lijst van studenten, van wie vaststaat